

Ana-Baba Tutumlarıyla İlgili Yapılan Bazı Araştırmalar

Jale ELDELEKLİOĞLU*

ÖZET

Bu çalışmada ana-baba tutumlarıyla ilgili olarak yapılan bazı araştırma sonuçları özetlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Anne-baba tutumları

SUMMARY

In this study, some research results related to parental attitudes were summerized.

Key Words: Parental Attitudes

Anne-baba tutumları çocuğun kişilik gelişimini etkileyen en önemli faktörlerden birisi olup, onun ileride nasıl bir yetişkin olacağını tayin etmektedir. Çocuğun en yakın evresi ve karşılaştığı ilk ortam, nesne kaynağı ailesidir. Doğduğu andan itibaren çocuğun ailesiyle kurduğu ilişkinin güvenli olması ve daha sonraki uygun anne-baba tutumları çocuğun psiko-sosyal gelişimi ve kazanılması gereken bazı nitelikler açısından son derece önemlidir. Anne-baba tutumları ve çocuğun psiko-sosyal gelişimi arasındaki ilişkileri inceleyen araştırma bulgularına göre, aile ortamı çocuğun kişisel ve sosyal uyumunu, öz saygısını, kendini kabulünü, iletişim becerilerini, akademik ve sosyal başarısını vb. bir çok özelliği etkilemektedir.

Kılıççı (1981), Kızıltan (1982), Bilal (1984), Güneysu ve Bilir (1989)'in yaptıkları çalışmalarda, çocuklarını olduğu gibi kabul eden, ilişkilerinde demokratik olmaya özen gösteren ana-babaların çocuklarının, kendini kabul düzeyleri, topluma uyum sağlama düzeyleri ve olumlu benlik saygısı geliştirme

* Dr.: U. Ü. Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışma ve Rehberlik Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi.

düzeylerinin otoriter aile ortamında yetişen çocuklara göre daha yüksek düzeyde olduğunu saptamışlardır.

Aysan (1988), lise öğrencilerinin stres yaşantılarında başa çıkma stratejilerini incelediği araştırmasında, demokratik ve otoriter ana-baba tutumlarının başa çıkma stratejilerini önemli düzeyde etkilemediği; ancak ilgisiz anne tutumunun çocukların kendini suçlama ve kaçınma davranışlarını arttırdığını görmüştür. Annelerini otoriter, demokratik ve ilgisiz olarak algılayan gruplar birbiriyle karşılaştırıldığında, stres yaşantılarında kullanılan başa çıkma stratejileri bakımından otoriter ve demokratik anne tutumları arasında önemli bir fark olmadığı; bu iki grup, ilgisiz anne tutumunun algılandığı grupla karşılaştırıldığında, demokratik ve otoriter anne tutumlarının problem çözme ve sosyal destek arama davranışlarını artırıcı yönde, ilgisiz anne tutumlarının ise aynı davranışları azaltıcı yönde etkilediği görülmüştür.

Bell ve arkadaşları (1985) geç ergen-aile ilişkileri ve sosyal yeterlik arasındaki ilişkiyi araştırmışlar, geç ergenlerden alınan çok geniş bir örneklem grubunda aile ilişkileri, yakın akraba ve arkadaşlık ilişkileri ile kazanılmış sosyal yeterlik değerleri, özgüven, kendini ortaya koyabilme, utangaçlık, kendinden memnun olma, kendi cinsi ve karşı cinsle kolay ilişki kurabilmek olarak tanımlanmaktadır. Çocukluktan itibaren ana-baba ve akranlarla kurulan doyurucu ve yakın ilişkiler ile sosyal yeterlilik değerleri arasında olumlu bir ilişki saptanmıştır. İkincil aile bağlarının (akrabaların) ergenlerin yukarıda belirtilen sosyal yeterlik düzeyine önemli bir etkisinin olmadığı gözlenmiştir.

Uluğtekin (1984), bir araştırmasında anne-baba tutumlarıyla çocuğun saldırganlık ve bağımlılık eğilimleri arasındaki ilişkiyi araştırmış, kısıtlayıcı ve reddedici ana-baba tutumlarının saldırgan davranışlara yol açtığını bulmuştur. Korkmazlar (1981) ise anne-baba tutumları ile okul öncesi çocukların bilişsel gelişimi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, koruyucu ebeveynleri olan ve böyle bir ortamda büyüyen çocukların kendilerine güvenen özerk bireyler olamadıklarını, tam tersine annelerine bağımlı kişiler olduklarını gözlemiştir (Akt, Kaya, 1994).

Galbo (1984), gençlerin yaşamındaki önemli yetişkinlerin kimler olduğunu araştırdığı çalışmasında ana-babanın en önemli kişiler olduğunu belirtmektedir. Erkek deneklerin % 83'ü babalarını, kız deneklerin % 52'si anelerini yaşamlarını etkileyen en önemli kişilik olarak göstermişlerdir. Ayrıca çalışmada ana-baba ile yakın ilişkinin gencin ruh sağlığının en önemli belirleyicisi olduğu bildirilmektedir. Dubow ve arkadaşları (1987), boylamsal çalışmalarında 206 kız ve 192 erkeği 8 yaşından itibaren izlemişler ve ailelerinin çocuklarına karşı olan tutumlarını, çocukların bilişsel ve özdeğer gelişmesi ve davranış biçimleri açısından incelemişlerdir. Otoriter olmayan cezalandırma yöntemi ve uygun ana-baba davranışlarının çocuklar tarafından benimsenmesi sonucu, 22 yıl sonra yetişkin özdeğerinin ve bilişsel süreçlerin daha yüksek seviyede geliştiğini saptanmışlardır. Critelli (1987) ise çocukların hiç denetim olmaksızın toplum bazında uygun davranışları öğrenmelerinin mümkün olmadığını ve sınır koyma olmadan çocuğun kendini denetleme kapasitesinin gelişmeyeceğini belirtmiştir.

Hortaçsu, Oral ve Gültekin (1990), Armsden ve Grenberg'in (1987) bağımlılık testini kullanarak Türk ergenlerin aile ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerini

etkileme faktörünü incelemişlerdir. Türk ergenlerde batı örnekleme paralel olarak yaşın artması ile birlikte aile ile olan yakınlığın azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte batılı ailelerle karşılaştırıldığında Türk ailelerin kontrolünün daha fazla olması dikkat çekmiştir. Ayrıca Türk ailelerde çocukların babalarla ilişkilerinin daha az olduğu, aile içinde annenin rolünün çok daha fazla olduğu saptanmıştır.

A.B.D., Türkiye, Kore, Tayvan, Tayland, Filipinler, Singapur ve Endonezya'dan ulusal örneklem yoluyla gerçekleştirilen kültürlerarası "Çocuğun Değeri" araştırmasında Kâğıtçıbaşı, düşük sosyo-ekonomik düzeyde ve özellikle birbirine sıkı bağlarla bağlı aile sistemlerinin egemen olduğu kırsal kesimdeki tarımla uğraşan geleneksel gruplarda, çocukların "ana-babaya itaat etmesinin" en fazla, "bağımsız ve kendine güvenir" olmaları en az değer verilen özellikler olarak bulmuştur (Kağıtçıbaşı, 1991).

Ana-baba tutumlarıyla ilgili Steinberg, Laurence ve diğerleri (1990) yaptıkları çok geniş kapsamlı bir çalışmada, aile yapısı ve aile tutumlarının ergen davranışlarını özellikle dört konuda etkilediğini belirtmektedirler. Bunlar: 1. Okul performansı, 2. Özgüven, 3. Stres ve 4. Çocuk suçlarıdır. Öğrenciler önce sosyo-ekonomik düzey ve aile yapısına göre sınıflandırılmışlar daha sonra, her grubun sonuçları, ailelerinin otoriter olup olmamasına göre karşılaştırılmıştır. Sonuçta, etnik, sınıfsal ve evlilik statülerine göre, sağlam, kabul edici ve demokratik aileleri olan ergenlerin okulda daha başarılı, daha özgüvenli oldukları, daha az kaygı duydukları ve daha az depresyona girdikleri görülmüş ve suç işlemeye daha az eğilimli, otoriter ailelerden gelenlerin ise daha başarısız, daha güvensiz, depresyona ve suçluluğa daha yatkın oldukları saptanmıştır.

Pardeck ve Pardeck (1990) ergen özerkliğinin gelişmesini aile tutumları, ailesel etkileşim ve aile içindeki ilişki alışverişleri açısından incelemişlerdir. Baumrind (1966)'in kavramsal çerçevesine göre otoriter, izin verici ve otoriteye dönük aile yapıları ele alınarak bu tür ailelerin adolesan çocuklarıyla olan ilişkileri araştırılmış ve otoriter aile yapısında çocukların bağımlı kişilik yapısı ve anti-sosyal davranışlar geliştirdiği gözlenmiştir. İzin verici aile yapısının ise ergenlerde özerkliğin gelişimini çabuklaştırdığı izlenmiş, ancak bir problem gözlenmiştir. Bu problem, ailelerin çocuklarına, güvenliklerini sağlamak açısından ne derece özerklik ve serbestlik tanıyacakları konusudur. Bu kararı belirleme aileden aileye hatta ergenlerle profesyonel olarak çalışanlarda bile değişiklik göstermektedir. Otoriteye dönük aile yapısında, sosyal sorumluluk ve bağımsızlığın gelişmesi en yüksek düzeydedir. Bu tür aile yapısında her ne kadar çocuğun karar verme eylemine izin veriliyorsa da sınırlar aile tarafından çok iyi belirlenmektedir. Sosyal hayatın karmaşık yapısından dolayı izin verici aile yapısından çok, belirli sınırlar koyabilen otoriteye dönük aile yapısının daha gerçekçi olduğu saptanmıştır.

Lamborn ve diğerleri (1991), Baumrind'in (1966) kavramsal çerçevesine uygun olarak, otoriter, otoriteye dönük, hoşgörülü ve ihmalkar ailelerin ergenlik çağındaki çocuklarını yeterlilik ve uyum açısından incelemişlerdir. Araştırmaya 14-18 yaş arası 4100 ergen katılmış ve aileleri yukarıda belirtilen özelliklerine göre sınıflandırılmıştır. Daha sonra ergenler aşağıdaki dört özellik açısından karşılaştırılmışlardır.

1. Psikolojik gelişim
2. Okul başarısı
3. İçselleştirilmiş baskı
4. Problemlili davranış

Bu karşılaştırmalar sonucu otoriteye dönük (authoritative) evlerden gelen ergenlerin diğer (otoriter ihmalkar, hoşgörülü) ailesi olan ergenlere göre psikolojik uyumları, başarı yönelimleri ve özgüvenleri daha fazla, problemlili davranışları daha azdır. Otoriter aileleri olan aileler ise itaatkar, konformist, yetişkin standartlarına uygun, okulda başarılı ve yaşlarına göre daha az problemlili oldukları anca sosyal ve akademik konularda kendilerine daha az güvenli oldukları saptanmıştır.

Ana-babalarını ihmalkar olarak tanımlayan ergenler otoriteye dönük aileden gelen ergenlere göre daha az kendine güvenli, akademik ve sosyal yetenekleri daha düşüktür. Ailesini şımartıcı, hoşgörülü olarak algılayan ergenler de ihmalkar evlerden gelen ergenler gibi okulda daha az başarılı olup alkol, uyuşturucu kullanmış ve okuldan kaçma gibi problemlili davranışları daha fazla göstermektedirler. Ancak, sosyal yeterlik, kendine güven ve psikolojik uyum gibi konularda daha yüksek puan almışlardır. Bu çocukların somatik şikayetlerinin otoriter aileleri olan akranlarına göre daha fazla olduğu bildirilmektedir.

Burke ve William (1990) ana-baba ve ergen ilişkilerini bir başka boyuttan ele almış ve ergenleri davranışlarına göre problemlili ve problemsiz olarak ayırarak ana-babalarıyla olan ilişkilerini incelemiştir. Elde edilen sonuçlara göre problemsiz ergenlerin aileleriyle ilişkilerinden daha fazla doyum sağladıkları, iletişimlerinin daha açık olduğu ve ailelerinin maddi kaynaklarından daha çok faydalandıkları görülmüştür. Ayrıca problemsiz ailelerdeki ergenlerin daha dengeli ve uyumlu oldukları belirtilmiştir. Problemlili ergenlerin ise aileleriyle iletişimlerinin yetersiz olduğu ya da hiç olmadığı, ilişkilerinin ise doyurucu olmaktan uzak olduğu belirlenmiştir.

Lawton (1992) ana-baba çocuk ilişkisinin kalitesini çeşitli değişkenler açısından inceledikleri araştırmalarında bu ilişkilerinde bir çok etkenlerin rol oynadığını belirtmektedir. Lawton ve Eme aile içinde iyi bir ilişki olmasına rağmen çocuklukta ailelerin parçalanmasının bağları zayıflattığını ve bu ayrılıkların ilişkilerin kalitesini bozduğunu belirtmektedirler. Ayrıca çocuk sayısının çok olmasının ailedeki kaynakları kullanmada rekabete yol açtığını ve aile bağlarını zayıflattığını bildirmişlerdir. Yine aynı araştırmada aile içindeki sevginin ve ilişkilerin bölünmesinin çocuklar için bir olumsuzluk kaynağı olduğunu ve bu olumsuzluktan en çok büyük çocukların etkilendiğini saptanmıştır. Annelerin çocuklarıyla babalardan daha iyi ilişkiler içinde oldukları da bir başka bulgudur. Araştırmadaki bir diğer sonuç, aile çocuk ilişkilerinin kalitesinin ana-babanın kendi çocukluk yaşantılarıyla ilgili olduğudur. Fakat bunun çok belirleyici olmadığı bildirilmektedir. Çünkü, kişinin daha sonraki yaşamı, olgunlaşması ve sosyal statüsü kendi ailesindeki aile-çocuk ilişkisinin yapısını belirlemektedir.

Karadayı (1994), üniversite gençlerinin algılanan ana-baba tutumlarını, ana,babayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısını incelediği araştırmasında, ana-baba ile ilişkiler, disiplin biçimleri ve bazı kişilik özellikleri arasında önemli özellikler bulmuştur. Ana-baba ile iyi ve yakın ilişkiler ile

iyimserlik, neşe, mücadelelilik, rahatlık, kendine güven, öz-saygı ve ana-babaya bağlılık arasında olumlu ilişkiler bulmuştur. Katı ana-baba disiplini ise kötümserlik, utangaçlık, beceriklilik ve arkadaşına bağımlılığa yol açmaktadır. Diğer sonuçlara göre, anneyle ilişkiler odak konumunda bulunmuş, babalar daha otoriter ve ilişkilerinde mesafeli bulunmuştur.

KAYNAKÇA

1. AYSAN, F. (1985). Lise Öğrencilerinin Stres Yaşantılarında Kullandıkları Başa çıkma Stratejilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
2. BAUMRİND, D. (1966). Effects of Authoritative Parental Control on Child Behaviors. *Child Development* 37, 887-907.
3. BELL, N., Jenkins. D. ve ark. (1985). Family Relationships and Social Competence During Late Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence* 14, 109-119.
4. BİLAL, G. (1984). Demokratik ve Otoriter Olarak Algılanan Ana, Baba Tutumlarının Çocukların Uyum Düzeyine Etkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi.
5. BURKE, J. S. (1990). Parent Adolescent Relationship and Family Systems Functioning. *Dissertation Abstracts International*.
6. CRİTELLİ, I. W. (1987). *Personal Growth and Effective Behavior*. CBS College Publishing.
7. DUBOW, E. F. , Huesman, L. R. ve ark. (1987). Childhood Correlates of Adult Ego Development. *Child Development* 58, 800-69.
8. GALBO, J.J. (1984). Adolescent Perceptions of Significant Adults: A Review of the Literature *Adolescence* 14, 952-70.
9. GÜNEYSU, S., Bilir, Ş. (1988). Üniversite Gençliğinin Kendini Kabul Düzeyine Algılanan Ana-Baba Tutumlarının Etkisi. *Psikoloji Dergisi*. Cilt VI. Sayı 22, 127-132.
10. HORTAÇSU, N., Oral, G., Gültekin, Y. (1990). Factors Affecting Relationships of Turkish Adolescents with Parents and Same Sex Friends. *The Journal of Social Psychology* 131, 413-46.
11. KAĞITÇIBAŞI, Ç. (1991). *İnsan Aile Kültürü*. Remzi Kitapevi (İkinci Basım). İstanbul.
12. KARADAYI, F. (1994). Üniversite Gençlerinin Algılanan Ana-Baba Tutumları Ana-Babayla İlişkileri ve Bunların Bazı Kişilik Özellikleriyle Bağlantısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (32), 15-25.
13. KAYA, Ö. (1994). Annelere Verilen Eğitimin Çocuklarına Karşı İstenmedik Tutumlarına Etkisi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
14. KILIÇCI, Y. (1981). Üniversite Öğrencilerinin Kendilerini Kabullerini Etkileyen Bazı Değişkenler. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

15. KIZILTAN, G. (1982). Üniversite Öğrencilerinin Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerini Etkileyen Etmenler. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
16. LAMBORN, S. ve ark. (1991). Patterns of Competence and Adjustment Among Adolescents From Authoritative, Authoritarian, Indulgent and Neglectful Families. *Child Development* 62, 1049-1065.
17. LAWTON, E. E. (1992). The Quality of Parent-Adult-Child Relationship and Family Structure. *Dissertation Abstract International* 52, 3446-67.
18. PARDECK, J.A. Pardeck, J.T. (1990) Family Factors Related to Adolescent Autonomy. *Adolescence*. XX. 310-319.
19. STEINBERG, L. ve Ark. (1990). Authoritative Parenting and Adolescent Adjustment Across.
20. VARIOUS Ecological Niches. *National Center on Effective Secondary Schools, Medisone, W. I.*
21. ULUĞTEKİN, S. (1984). Çocuk Yetiştirme Yöntemleri Açısından Ana-Baba-Çocuk İlişkileri. Ana-Baba Davranışlarıyla Çocukların Saldırganlığı Arasındaki İlişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Sos. Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi* (2).